

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 4, Sayı/Issue: 3, Eylül/September 2020

Ayfer YILMAZ

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi
ayfer.yilmaz@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-1909-3775>

Orhan Kemal'in *Bir Filiz Vardı* Adlı Romanının Düşündürdükleri

*What The Suggest of The Novel of Orhan Kemal's
Novel of Name is "There Was a Filiz"*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 17.04.2020

Kabul Tarihi/Accepted: 31.08.2020

Yayın Tarihi/Published: 11.09.2020

Atıf/Citation

Yılmaz, Ayfer (2020). Orhan Kemal'in *Bir Filiz Vardı* Adlı Romanının Düşündürdükleri. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 4 (3), s. 65-80. DOI: 10.34083/akaded.722512.

Yılmaz, Ayfer (2020). What The Suggest of The Novel of Orhan Kemal's Novel of Name Is *There Was a Filiz*. *Journal of Academic Language and Literature*, 4 (3), p. 65-80.

DOI: 10.34083/akaded.722512.

<https://doi.org/10.34083/akaded.722512>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Bir Filiz Vardı, Orhan Kemal'in kendi yaşam tecrübelerinden esinlenerek yazdığı romanlardan biridir. Romanda, İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde ailesiyle birlikte yaşayan on altı yaşındaki Filiz'in hayatından bir kesit sunulur. Ailesinin ekonomik yönden sıkıntıda olması sebebiyle eğitimini yarım bırakarak iş yaşamına atılmak zorunda kalan Filiz, mahalle çevresinde olduğu gibi iş yaşamında da çeşitli tacizlere uğramaktan kendisini kurtaramaz. Geleceği hakkında henüz ciddi planlar yapmaktan uzak olduğu bu dönemde tanıştığı Romancı ve onun vasıtasıyla girdiği sendikada tanıştığı Dokumacı genç kızın hayata karşı hayalci tavrını değiştirerek, gerçek bir emekçi olmasının yolunu açarlar.

Anahtar Kelimeler: Bir Filiz Vardı, Toplumcu Gerçekçilik, Aydınlık Gerçekçilik.

Abstract

There was a Filiz, is one of the novels written by Orhan Kemal inspired by his own life experiences. The novel presents a section of the life of sixteen-year-old Filiz, who lives with her family in one of Istanbul's suburbs. Having to leave his education half way due to his family's economic difficulties, Filiz cannot save himself from suffering from various harassments in his business life, as in the neighborhood. In this period when he was far from making serious plans about his future, he changed the dreamy attitude towards the life of the Romanian, whom he met and the Weaver, whom he met in the union he entered through, and opened the way to become a real worker.

Keywords: *There was a Filiz, Socialist Realism, Bright Realism.*

Giriş

Orhan Kemal, toplumcu gerçekçi¹ anlayışla kaleme aldığı eserleriyle öne çıkan en önemli yazarlardan biridir. Her eserinde, toplumun aksayan yönlerini ortaya koyarken, satır aralarında çözüm önerileri adına verdiği ipuçlarıyla okuyucuda uyanan karamsarlık duygularını da giderme niyetindedir. Zira Orhan Kemal, sanatçının, "toplumsal konuları ele alıp ön plâna çıkararak, toplumu ileri götürücü bir güce"² ulaştığına inanmaktadır. Böylece, "Dünya ve ülke koşullarını beğenmeyen kişi, sanatı ve bedeniyle bunun mücadelesini yapar. Bir mesajla bunu sunar. Sanatçının hası, halka önderlik eden, baskılara duran kişi olmalıdır. Hem eseriyle hem davranışıyla bunu ortaya koymalıdır."³

Yazarın çok sevdiğini belirttiği *Bir Filiz Vardı*⁴ adlı roman, değinilen meseleler bakımından farklı açılardan ele alınabilecek bir malzeme sunmaktadır. Eser⁵, Filiz adlı

¹ Toplumcu Gerçekçilik; "... gerçek ve gerçeğin eleştirilmesi ile sınırlı kalınmaz; eleştirilen durumdan çıkış için bir yol da gösterilir. Üstelik gerçek ve gerçeğin eleştirisi, teklif edilen yol' göre şekillenir. Rusya'daki 1917 Ekim Devrimi'nden sonra belirginleşen; 1934'ten sonra büyük ölçüde marksizme ve markist ideolojiye dayanır. Bu sebeple Toplumcu Gerçekçilik, Sosyal Gerçekçilik, Sosyalist Gerçekçilik, Marksist Gerçekçilik büyük ölçüde aynı anlayışı ifade eder. Marksizm, MaksimGorki, Anatole France, Ernest Hemingway, John Steinbeck vb. yazarlar bazı eserleriyle bu gruba dahil edilebilir." (İsmail Çetişli (2001). *Batı Edebiyatında Edebi Akımlar*, 4. Baskı. Ankara: Akçağ Yayınevi, s. 75). Bu konuda Mehmet Narlı, Orhan Kemal'in eserlerinde "yol gösteren, insanları bozuk düzenden nasıl kurtaracağını eylemleriyle veya sözleriyle ortaya koyan "idealize tipler" bulamayız. Orhan Kemal bu yönüyle de "toplumcu gerçekçi" sınırların dışına çıkar" demektir. (Bkz. Mehmet Narlı (2002). *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 27.)

² Nurer Uğurlu (2002), *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*, 2. Bs., İstanbul: Örgün Yayınevi, s. 395.

³ Nurer Uğurlu, A.g.e., s. 395.

⁴ "Bir Filiz Vardı romanım, İstanbullu'ya İstanbul'u anlatıyor. Çok, çok seviyorum bu romanımı. Yalnız ben değil, okuyan herkes seviyor. Ben bu romanda ne Güllü'yü, ne Cemile'yi, ne de Küçücük'ü tekrarladım. Ben burada kendimi aşan, yepyeni bir mesele koydum. Ama eleştirmenler görmek istemediler, umurumda değil. En az eleştirmenler kadar akli başında yığınla okuyucum bana benim gibi düşündüklerini belirtiyorlar ya, yeter bana bu. Okunmaz romanlar yazarak, eleştirmenlerin istediğini yapıp, onların övgüsünü kazanmaktansa, geniş halk yığınlarının beğendiği, ne demek istediğimi anladığı romanlar yazmayı tercih ederi, ettim, bundan böyle de edeceğim." (Nurer Uğurlu (2002). *Orhan Kemal'in İkbal Kahvesi*, 2. Bs., İstanbul: Örgün Yayınevi, s. 447). Orhan Kemal, eseri bir başka özelliğinden dolayı da beğendiğini ifade etmiştir: "Anadolu'nun bilmem neresindeki bir köyü İstanbulluya yedirmek kolay. "Demek böyle yaşıyorlarmış" der geçer. O köyü bilmez de ondan. Ama İstanbul'u İstanbulluya sevdirmek, yedirmek.... Bu öyle sanıyorum ki palavrayla olmaz. "diyerek Bir Filiz Vardı adlı romanım, kendi hayatlarına bir ayna tutmasından dolayı İstanbullu okura samimi geleceğine inandığı belirtir. (Fikret Otyam (2205). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*. İstanbul: Günizi Yayıncılık, s. 247-248).

⁵ Bu çalışmada kullandığımız baskı: Orhan Kemal, *Bir Filiz Vardı*, 12. Bs. Everest Yayınları, İstanbul 2017.

genç bir kızın, evinden çıkıp emekçi bir bireye dönüşme sürecinde yaşadıklarını anlatır. Romanda, bir ihtilalin ardından toplumda meydana gelen kırılmalar, varsıl ile yoksul arasındaki ekonomik dengesizliğin yoksul aleyhine bireylere dayattığı ve çoğunluk tarafından kabullenilmiş görülen ahlaki çöküş, erkek egemen bir toplumda güç birliği etmek bir yana, birbiriyle rekabet içindeki kadın karakterler, okuyucuda iç sıkıntısı uyandıracak denli açık bir gerçeklikle ortaya konulmaktadır.

Deniz Özlü'ye göre *Bir Filiz Vardı*, iki yönlü bir romandır. "*Bir yanda Orhan Kemal, toplum yapımızın kuruluşunu, ekonomik yapıya bağlı ahlakın ikiyüzlülüğünü, çürük yapıli toplumsal cehennemimizi, ekonomiyle cinselliğın ve aşkın birleştirilmişliğı büyük bir ustalikle ve rahatça ortaya koyuyor. Öte yandan da kendi bireysel trajijini bu denli nesnel ve toplumsal bir romanın içine yerleştiriyor...*"⁶

Elinde gazete ile apartmanın merdivenlerinden heyecanla çıkmakta olan Filiz, kendisini sürekli gözetleyen ve her fırsatta tacize yeltenen ev sahibini ve meraklı komşuları umursamadan eve gelir. Elindeki gazetede bir kitap deposunda çalıştırılmak üzere "on altı yaşında genç bir kız" arandığını okumuştur. On altı yaşındaki Filiz, bu iş için uygun olduğunu düşünerek, işe girmek üzere başvuruda bulunacağını ailesine söyler. Kızının "hazır yiyici" (s. 4) olduğunu düşünen baba, toplumun çalışan kadınlar hakkındaki olumsuz düşüncelerinin farkında olmasına rağmen kendisi de işsiz olduğu için, karısının ve kızlarının çalışmasına onay vermektedir.

İşe kabul edilen Filiz, aldığı haftalığın yarısını eve verdikten sonra, kalanı ile de kendisinin ve kardeşi Nur'un ihtiyaçlarını karşılamaya niyetlidir. Ancak çalıştığı yerde dikkatleri üzerine çeken genç kız, erkekler tarafından bir türlü rahat bırakılmaz. Başta patronu "Maşa" olmak üzere, Avukat Katibi, Ressam, "Mavi Hususili" mühendis-müteahhit, genç kızı uzaktan uzağı izlemeye başlamışlardır. Bu arada genç kız, günlerdir elinden düşürmediğı romanın yazarı ile tanışır. Onunla konuşmaları Filiz'de fikri farklılıklara, gelişmelere vesile olur. Öte yandan karısını boşayıp kendisiyle evlenmek istediğini söyleyen Maşa'dan iyiden iyiye rahatsız olan Filiz işi bırakır. Bunu babasına söylemekten korktuğı için geceyi büyükannesinin yanında geçirmeye karar verir. Çeşitli tehlikeli maceralardan sonra, babasının da ısrarıyla tekrar Maşa'nın yanındaki işine dönmek mecburiyetinde kalır. Bir süre hayranı olduğu romancı ile arkadaşlık eden Filiz, ilk defa kendisine art niyetsiz yaklaşan bu adamdan etkilenmiştir. Romancı da bu arkadaşlıktan memnundur. Ne var ki aradaki yaş farkı ve evli olması nedeniyle genç kızdaki uzaklaşması gerektiğinin farkındadır. Yine de bu genç kıza yardım etmek, ona bir çıkış yolu göstermek de istemektedir. Bir sendikada genç kıza iş ayarladıktan sonra onun hayatından çıkar. Sendikanın kendisine sıkıcı gelen ortamında işine devam eden Filiz, burada tanıştığı ve zamanla hayranlık geliştirdiğı

⁶ Deniz Özlü, Yeni Ufuklar, Ekim 1965'ten aktaran Asım Bezirci, *Orhan Kemal, Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*, 3. Bs. İstanbul: Evrensel Basın Yayın, s. 197-198.

"mavi tulumlu" Dokumacı ile arkadaş olur. Genç adam zamanla Filiz'e gelecek konusunda umut aşıladığı gibi onun duygusal boşluğunu da doldurur.

On Altısında Bir "Filiz"⁷

Küçük kentlerden birinden İstanbul'a göç etmiş bir ailenin on altı yaşındaki kızı Filiz, eğitimini yarıda bırakmış, "... çocukluğu birtakım korkular içinde geçmiş, biraz büyüyünce o korkuyla geçen günlerin öcünü alırcasına hırçın..." (s. 136) bir genç kızdır. Mahalledekilerle ilişkilerinden edindiği tecrübeler, duydukları ve gördükleri kadın-erkek ilişkileri konusunda genç kızın erken olgunlaşmasını sağlamıştır. Yani Filiz, kolaylıkla kandırılabilir biri değildir.

Zaman zaman ebeveynlerinin kendisini yeterince sevmeyişi hissine kapılan Filiz, iş yaşamına atılmayı adeta bir kurtuluş olarak görmektedir. Geleceğe yönelik hayalleri vardır. Gazetede gördüğü iş ilanına başvurmuş genç kız, yaşının ve güzelliğinin avantajıyla işe kabul edilir. Ne var ki çalıştığı iş hanındakilerin hemen ilgisini çeker.

Patronu Maşa'nın Filiz'in ve ailesinin güvenini kazanmak için aldığı ufak tefek öteberi ile yaptığı aile ziyareti işe yararmış, genç kızın annesi de babası da bu 'cebi para dolu', görünüşte 'ağzı dualı, ehl-i namus' patrone hoşlanmıştı. Burada belirtmemiz gereken husus kendisi de eski bir çalışan olarak iş yaşamında kadının karşılaşılabileceği tehlikeleri bilmesine rağmen babanın, Maşa'ya hoşgörülü yaklaşımının toplumun ikiyüzlü ahlak anlayışını da ortaya koymasındadır.

Zaman ilerledikçe ve Filiz'in kendine güveni arttıkça, patronuna karşı tavırları da değişir. Bu değişimde Ressam'ın kendisine verdiği kitabın etkisi büyüktür. Böylece kurmaca içinde bir başka kurmaca dünyaya adım atılır. Filiz'in elinden düşürmediği bu küçük romandaki ana karakter, bağımsız ve macera dolu hayatı ile Filiz'in düşlerini doldurmaya başlar. Genç kız, maddi menfaatin gözetilmediği, saf sevgiye dayalı bir evliliğin hayalini kurmaktadır.

Maşa'nın kendisini tuzağa düşürmeye çalışan bir kadın avcısı olduğunun zaten farkında olan genç kız, kısa süre önce girmeyi çok istediği bu işi Maşa'nıntacizkâr davranışlarından dolayı bırakmak zorunda kalır. Ancak işi bıraktığını babasına söylemesi, alacağı tepkiden dolayı hiç de kolay değildir. Karısının ve kızının aldığı haftalıkların hesabını yapan baba için Filiz'in işsiz kalması kabul edilecek bir durum

⁷ Asım Bezirci'nin *Orhan Kemal, Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları* adlı çalışmasında, *Bir Filiz Vardı* adlı romandaki Filiz'in hakikatte kim olduğu ile ilgili şu ifadeler yer alır: "Bir Filiz Vardı romanında Orhan Kemal bir kız arkadaşını anlatıyordu. Filiz, asıl adıyla Ülkü, onun son aşkıydı. 1960 yılında kitapçı İhsan Özmanav'ın dükkânında tanınıştı. Zeki, alımlı, ince bir kızdı. Orhan Kemal Baba Evi romanını imzalayıp vermişti ona. Ardından sık sık o dükkâna gider olmuştum." (Asım Bezirci (006). *Orhan Kemal, Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*, 3. Bs., Evrensel Basın Yayın, s. 39). İkisinin ilişkisi üç yıl sürmüş, sonunda Ülkü başkasıyla evlenmiştir.

değildir. Babasının korkusundan işten ayrıldığı gün, İstanbul sokaklarında başıboş hâlde dolaşan genç kız, bu büyük şehrin başka bir yüzüne daha tanık olur. Sokaklar genç kızlar için tehlikelerle doludur. Türlü tehlikelerden kurtulmayı başaran Filiz, çaresizlik içinde karısını boşayıp kendisiyle evlenmek istediğini söyleyen patronunun yanındaki işine geri dönmek zorunda kalır. Annesi de babası da bu zengin patronun kendileri için çıkış olacağı düşüncesiyle onunla evlenmesi konusunda Filiz'e baskı yapmaktadır. Etrafındakilerin düşüncesine göre, "... *Erkeğin çirkini olmaz. Bir erkeğin erkeklığı kesesinin doluluğundan belli olur!*" (s. 80). Bu noktada "ekmek kavgası"nın insanları manevi değerlerden ne denli uzaklaştırdığını görmekteyiz. İnsanlar açlıkla, yoksullukla mücadele ederken belli bir seviyeden sonra etik değerleri göz ardı etmek zorunda kalmaktadır. Açlık, insanların elinden onurlu yaşama imkânını da almaktadır.

Tüm bu karmaşa içinde Filiz, elinden düşürmediği romanın yazarı ile tanışır. Hayranı olduğu ve "*Onu anlayan tek insan olduğu için*" (s. 257) kısa süreli bir dostluk sürdürdüğü romancıya, tüm duygularını, istek ve hayallerini açık yüreklilikle ifade eder. Aşağıdaki ifadeler esasında bir kadının kısırılmışlık hissine isyan gibidir:

"Kendimi bu dünya'da hiç de hür ve esen saymıyorum. Boğaz tokluğuna çalıştığın yere bağlısın; seni doğurdular, büyütüp yetiştirdiler diye anana, babana bağlısın, dedikodularından korktuğun için komşularının, hısım akrabasının arzularına bağlısın... Yani, hiçbir zaman kendi kendinin isteğine, içinden gelene bağlı olamıyorsun. Ne istiyorum biliyor musunuz? İstiyorum ki, canımın istediği iş'te çalışıp, iş'ten çıktıktan sonra da dilediğim yerlerde, dilediğim insanlarla konuşayım. Ne diye başkalarının istediği insan olmak zorunda kalayım?" (s. 252-253)⁸

Romancı ve onun vasıtasıyla girdiği sendikada tanıştığı Dokumacı, Filiz'in olmak istediği kişiye dönüşmesinin yolunu göstererek, hayatına olumlu katkı sağlarlar. Böylece yanında çalıştırdıkları kadınları ahlaksızca suistimal eden "mavi hususili"

⁸ Ergen psikolojisi üzerine yapılan; "Bu dönemde ergen çocuğun soyut düşünme kabiliyeti gelişmektedir. Nedenler ve sonuçları artık çok daha iyi anlarlar. Ergen çocuk davranışının sonuçlarını anlamaya başlamıştır. Geleceği tahayyül edebilmeye başlar ve gelecek için planlar yapmaya başlayabilir (...).Bu dönemin odak noktası kimlik oluşturmaktır. Bu dönemde ergenler "ben kimim" sorusunu yanıtlamaya çalışmaktadırlar. Aile, toplum ve arkadaşları ile bağlantılı değer ve inançları belirginleşmektedir." (<https://www.fenomenpsikoloji.com/15-16-17-yas-gelisimi-ve-psikolojisi/>, 23.05.2020) şeklindeki tespitler, on altı yaşındaki Filiz'in ruh durumunun daha doğru anlaşılmasını sağlayacaktır. Filiz de kimliği ile aile içindeki ve toplumdaki yerini sorgulama konusunda derinliğe sahip bir roman kişisidir.

zengin iş adamlarının bulunduğu ortamdan kurtulan Filiz, kendisine saygıyla yaklaşan "mavi tulumlu" işçilerin yanında, yepyeni bir hayata adım atar.

"Kadın Avcısı" Patronlar

1. "Maşa"

Filiz'in ilk patronu, kitap deposu sahibi Maşa'dır. "*..upuzun, daracık boyuyla bir maşayı hatırlatan, kalın simsiyah bıyıklı ...*" (s. 57) görünümüyle adeta bir 'maşa'ya benzeyen patron, namuslu görünme çabalarının aksine, hakikatte kadınlardan istifade etmeye çalışan patronlardan biridir.

Filiz'in babasını dini bütün, namuslu, temiz ahlaklı bir insan olduğu konusunda ikna eden Maşa, iş yerinde ise her fırsatta Filiz'i taciz etmektedir. Sonunda Filiz'le evlenebilmek için karısından boşanmaya karar verir.

2. "Mavi Hususili"

Filiz'in çalıştığı iş hanındaki iş adamlarından biri olan ve arabasının mavi renkli olmasından dolayı "Mavi Hususili" olarak anılan Necla'nın patronu, evli olmasına rağmen yanında çalıştırdığı Necla ile yasak bir ilişki yaşamaktadır. Yüksek mühendis-müteahhit olan genç adam, "mavi hususi" arabasından başka, "*gıcır gıcır taralı saçları*", "*tertemiz üstü başı*", "*pahalı kumaşlardan elbiseleri*", "*pahalı kravatlar ve gömlekleri*" (s. 177) ve yakışıklılığı ile dikkat çekmektedir.

Hayatında iki kadın daha olmasına rağmen, iş hanında çalışmaya başlayan Filiz'i de elde ettiği kadınlar arasına dâhil etme hevesindedir. Necla'nın Filiz'i kıskanması sebebiyle işten ayrılmasından sonra, Filiz'le yakınlaşmaya çalışan "Mavi Hususili", kendisine yüz vermeyen Filiz'den intikam almak için, onunla birlikte olduğu yalanını uydurur. Bununla da yetinmeyerek genç kızı taciz etmekten de geri durmaz.

Filiz bu olaydan "mavi tulumlu" Dokumacı'nın yardımıyla kurtulur. "Mavi Hususili"nin genç bir kızın iffetine dair rahatlıkla iftira atması dikkat çekilmesi gereken bir ayrıntıdır. Erkek egemen bir toplumda, tacize uğrayan bir kadının kendisini korumasının ne denli güç olduğunu bu ayrıntıda görebiliriz. Erkeklerin kendilerine direnen kadınlar karşısında, kadını aşığılamaktan geri durmayacaklarına dair bir hakikat de böylece satır aralarında yer alır. Bir başka ifadeyle, kadının yoksulsa, arkasında sağlam duracak bir ailesi yoksa kolaylıkla "kötü kadın" olarak nitelendirilebilecek bir konuma getirilme olasılığı, toplumsal bir problem olarak karşımızda durmaktadır.

Romanda "Baba" Figürü

Romanda "baba figürü", olumsuz ve olumlu baba örnekleri aracılığıyla mukayese edilmektedir. Filiz'in babası, ev sahibi, patron Maşa, "Mavi Hususili", Filiz'in okuduğu romandaki baba karakteri, olumsuz baba örnekleridir. Esasında genç kızın romanı severek okumasının nedenlerinden biri de kendi babasının bir örneğini romanda görmesidir. Filiz'in okuduğu romanın kahramanı olan "... kasketi ensesine yıkılı genç adamın koca bıyıklı, kalın sesli bir korkudan başkası olmayan babası, Filiz'in içinde de tıpkı tıpkısına böyle bir korkudur..." (s. 143).

Genç kızın "baba" figürü ile problemi henüz küçük bir çocukken başlamıştır. Erkek arkadaşı Atom'la konuştuğunu gören babası, onu "arkadaşlarının önünde tokatlamıştı."r. Bu şiddet sahnesine tanık olan arkadaşı Semra, "Çok kaba baban var! (...) Benim beybam beni arkadaşlarının yanında tokatlamak değil, azarlamaz bile. Hem benim beybam beni ne tokatlar, ne de azarlar. Ne ayıp. İnsan, çocuğunu azarlar mı? Tokatlar mı? Demek senin baban seni hiç sevmiyor!" (s. 238) sözleriyle yaşananları kınar.

Filiz'in romanı okurken içinden geçenler, onun zihnindeki "baba" figürüyle ilgili problemlerini de gün yüzüne çıkarır:

"Ah bu baba, babalar... Dünyanın bütün babaları neden koca gövdeli, kalın sesli birer korku olurlardı sanki? Kitapta böyle bir baba vardı. Beş yaşındaki oğluna bilmediği bir dille yazılmış bir dua kitabını öğretmeye kalkan, öğrenemediği için insafsızca döven, merdiven altlarındaki karanlık, çıtırtılı dolaplara hapseden babalardan biri. Filiz'in babası böyle değildi, hiç olmamıştı, ama başka yollardan gene de tıpkısıydı şu kitaptaki babanın!" (s. 129-130)⁹

Çocukluğundaki arkadaşı Semra'nın babası Süleyman Amca, Filiz'in gördüğü en güzel baba örneğidir. Genç kız "...bu yumuşacık, kızıyla arkadaş babayı..." (s. 130) çok sevmektedir. Kızıyla "bir yetişkin gibi" konuşan "Süleyman Amca gibi bir babanın hasretini yıllar yılı çekmişti Filiz. Bu kitaptaki baba da Süleyman Amca gibi değil, kendi babasının başka türüsü, ama tıpkı tıpkısına kendi babası gibi eve tonla can sıkıntısı getiren, her an bağırma, sövüp saymaya hazır, öfkeli bir baba..."dır (s. 131).

Severek okuduğu romanın yazarı ile tanışan Filiz'in yazara sorduğu ilk sorulardan biri de yazarın babasının da roman kahramanının babasına benzeyip benzemediğidir.

⁹ Filiz'in içinde kendisini bulduğu için zevkle okuduğu romanın başkişisi ve baba figürü Orhan Kemal'in Baba Evi adlı romanını hatırlatmaktadır.

Sistem Dışına İtilmiş "Baba"

Filiz'in babası Hüseyin, vaktiyle rüştiyede okumuş, iyi paralar kazanmış, ailesine güzel günler yaşatmış biridir. 1960 İhtilali sonrasında Vatan Cephesi üyesi olanlardan bir kısmı,-her dönemde rastlanabileceği gibi- her dönemin adamı olarak yaşamaya devam ederken, bir kısmı da -yine her dönemde rastlanılabileceği gibi- ihtilalden sonra eski refahını kaybederek romandaki ifadeyle, "*Feleğin sillesini*" (s. 32) yer. İşte Filiz'in babası bu ikinci gruptakilerdendir.

İşsiz kaldıktan sonra, giderek alışkanlıkları ve davranışları değişmeye başlayan baba, evdeki huzursuzluğun sebebi olmuştur:

"Yıl dokuz yüz altmış bir. Babası çoktan sattı çift atlı arabasını, paraları kiraya, içkiye, sigaraya verdi. İşsizdir. Geceleri koltuk meyhanelerinden çok geç dönmektedir evine. Kime, neye belli belirsiz, ayıp ayıp küfürler ağzında. Annesi bile eskiden olduğunca kapıda karşılamıyor..." (s. 14).

Geçim sıkıntısından kurtulmanın çaresi olarak evdeki kadınların iş yaşamına girmesi, üretime dâhil olması öngörülür. Ne var ki burada en büyük sorun, kentli kadının evinden çıkarak iş yaşamına girmesinin, toplum tarafından hiç de hoş karşılanmamasıdır. Baba da bunun farkındadır, ancak geçim sıkıntısı, bu gerçeği göz ardı etmesine sebep olur.

Burada belirtmemiz gereken husus, romanda Cumhuriyet'in ilanından hemen hemen kırk yıl geçmiş olmasına rağmen, kentli kadının gerek hane içindeki, gerekse toplum içindeki yerini tam olarak belirleyememiş olduğudur. Sadece "meta" olarak algılanan "kentli kadın", "mecburiyet"ten evinden çıkmıştır. Bu da Atatürk'ün kadınları topluma dâhil etme çabalarının pek de beklenildiği gibi karşılık bulmadığını gösterir. Geçim sıkıntısı sebebiyle iş yaşamına katılan kentli kadın, "üretici" olarak henüz bulunması gerektiği noktadan oldukça uzaktır. Birey olarak kadının iş yaşamına dâhil olması, tabandan gelen bir talep doğrultusunda değildir. Dolayısıyla kadınının üretimdeki rolüde henüz netleşmemiştir.

Filiz'in babası evlerine ziyarete gelen Maşa'ya kızı Filiz'in işe girmesinin sebebini anlatırken; "... *Devir bizi karı kızlarımızı çalıştırmak zorunda bıraktı. Ne diyelim? Bu da geçer yahu demekten başka elimizden bir şey gelmiyor ki!*" (s. 94) diye yakınmaktadır. Filiz'in aldığı haftalıktan karısından habersiz harçlık alan baba, siyasi olarak aynı safta olduğunu anladığı patrona sempati duymaya başlar. "*dindar görünümlü, Demokrat Parti'nin lağvedilmesiyle Nurculuk gibi dini oluşumlar içinde görülen*"¹⁰ baba, Maşa'nın konuşmalarını inanmış gibi dinlerken, vaktiyle aynı şeyleri yaptığı için adamın asıl niyetini anlamıştır. Yine de her fırsatta "*Bir kızı, kadını hiç kimse zorla baştan*

¹⁰ Mehmet Narlı (2002). *Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, s. 414.

çıkaramaz. Yeter ki kendi filinden olmasın. Kancık köpek, kuyruğunu sallamazsa erkek köpek ardından gitmez..." (s. 167-168) diyerek kadınları suçlamaktadır.

Maşa'nın karısından boşanıp Filiz'le evlenmek istemesini onaylayan baba, bu zengin adamın kendisinin de hayatını kurtaracağını hesap ederek kızına baskı yapar. Hatta Maşa'nın kendisine kahvehane açması için para vereceği vaadini aldığından dolayı umutlanır.

Okuyucusuna Rehber Olan "Romancı"

Filiz'in günlerce elinden düşürmediği romanın yazarı olan "Romancı" esasında Orhan Kemal'in kendisidir. Genç kız hayranlıkla okuduğu kitabın yazarıyla ilk karşılaşmalarında büyük bir şaşkınlık yaşar. Çünkü Filiz "... 'bir romancı'nun bambaşka biri olması gerektiğini" zannetmektedir. Bu ise, "herhangi bir işçiye, ya da bir fabrikada herhangi bir ustaya" benzemektedir (s. 184).

Ressamın arkadaşı olan Romancı, edebiyat, toplum ve birey ilişkisini sorgularken adeta yazarın sözcüsü konumundadır. Böylece *Bir Filiz Vardı* adlı romanın mesajı da Filiz'in okuduğu romanın yazarı aracılığıyla tartışmaya açılır. Edebiyatın, birey ve toplum üzerindeki etkisi ile yazarın topluma ve bireye karşı sorumluluğu, Romancı aracılığıyla ifade edilmektedir.

Uzun zamandır romanlarında Filiz'e benzeyen tipleri işleyen Romancı¹¹, genç kızın kendisine bu tipler üzerinde daha ayrıntılı durması konusunda ilham verdiğini belirtir. Yazarlar, eserlerinde "...Bozuk düzenlerin kaderine boyun eğmeyen, eğmemesi gereken tipleri" ne (s. 189) de yer vermelidir. Bu sebeple de "gözlerinden zekâ" (s. 187) fişkırın Filiz'i bir sonraki romanında kahraman olarak ele alabileceğini düşünür. Romancı'ya göre Filiz ve onun gibiler, menfaati uğruna ahlakî değerlerden uzaklaşan kimselere rağmen, içinde yaşadıkları toplumun dayatmalarına karşı koyan, kötülükler karşısına güçleri yettiğince mücadele eden ve bunun için de "örgütlenme şuuruna ulaşmış" (s. 189) kimselerdir.

¹¹ Bu konuda "Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı içinde, önceden vaaz edilmiş kuralların değil bir yaşam tarzının metinleşmesi olan Orhan Kemal romanlarında kadın ve kadının açmazları, hep cinsiyetlendirilmiş bakış açısından aktarılır. Sanatkâr, kadının ikincilliğini erkek yazar olmanın yadsınmayan etkisi altında cinsel nesnelere ile özneler çatışması merkezli metnine taşır. 24 romanda kadın, genellikle erkek/ özne tarafından kullanılan bir nesne halindedir. Kadın karakterler, toplumsal konumları ve maddi olanakları ile bağlantılı olarak erkekler tarafından sömürü nesnesine dönüştürülürler." ifadelerini kullanan Ülkü Eliuz'un "Orhan Kemal Romanlarında Kadının Nesne Olarak Kullanımı: Cinsel Taciz" (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 13 Yıl: 2010, s.. 96- 103.)

(http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi13kadinsayisipdf/eliuz_ulku.pdf,

23.05.2020)

başlıklı makalesine bakılabilir. (s. 97).

Romancı, "Gerçekçilik" in, sadece topluma ayna tutmaktan ibaret olmadığı fikrindedir. Ona göre "...Asıl gerçekçilik, asıl yurtseverlik, içinde yaşadığın toplumun bozuk düzenini görmek, bozukluğun nereden geldiğine akıl erdirmek, sonra da bu bozuklukları ortadan kaldırmaya çalışmak. Yurtseverlik, yurdunun insanlarını sevmek, yani, insan gibi yaşamalarını sağlamaya çalışmak, buna engel olanlarla savaşmak..." (s. 189)'tır.

Romancı'nın "Aydınlık Gerçekçilik"¹² olarak ifade ettiği edebiyat anlayışı; hümanist bir yaklaşımla ortaya konulan toplumsal problemlerin-sebeup-sonuç ilişkisini de dikkate alarak-derinine inmektedir. Çünkü "(...) en kötü insan bile, daha iyi insan olmak çabasıdadır. Takıştığı yer, toplum düzensizliğidir." (s. 189)¹³.

Romancı, Filiz'in hissettirdiği duyguları düşünürken, dönemin okuyucuya sevinç aşılayan sanatçıları da değerlendirir:

"Dünya şimdi bambaşka. Birdenbire Bedri Rahmi turuncusu, mavisi, moru, sarısı, pembesi uçuşmaya başladı içimde. Sait Faik hikâyelerindeki İstanbul. Ben ki, daha çok işçi ve köylüler Türkiye'sini kendime konu olarak almışım. Galiba bu renkler cümbüşüyle uğraşan hikâyeci, romancı, ressam, şair, müzisyen dost ya da yabancılar anadan doğma âşık. Orhan Veli şiirinde de bu var. Yaşar Kemal'in romanlarında da. İnsan isterse dünyanın salt bu renkli yanıyla uğraşabilir. Bütün bunları neden anlattım uzun uzun? Şunun için, Filiz'de de var bu renkler cümbüşünün tazelığı. Onunla konuşurken dünyam Orhan Veli şiiri, Sait Faik hikâyesi, Bedri Rahmi resminin renkler cümbüşü, Yaşar Kemal romanının o köycül, o dağcıl, yarı vahşi doğasının renk cümbüşüne ulaşıyor. İçimde renkler kaynaşıyor. Şaşılacak şey, bir çeşme, ya da gürül gürül bir pınar boşandı içimde.

¹² Orhan Kemal'in "... korkunç sefalet içindeki harikulade güzellikleri yakalayış" olarak tanımladığı" (Fikret Otyam (2005). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*. İstanbul: Günizi Yayıncılık, s. 303) "'Aydınlık Gerçekçilik" dediği bir sanat anlayışıyla, roman karakterlerinin olumlu yanlarını vurgulamayı, hayata ve insana iyimser bir bakış açısıyla yaklaşmayı amaç edindi. Bu seçim, toplumcu gerçekçiliğin vazgeçilmezlerinden olan umuda vurgu yapma anlamına gelir aynı zamanda. Yaşamın akışına, toplumsal diyalektik düzene odaklanan bir yazarın umutsuz ve karanlık olması söz konusu olamaz elbette. Yaşam devam etmekte, umut da ona koşut olarak var olmaktadır." (Hülya Soyşekerci, "Bir Filiz Vardı Romanında Filizlenen Aydınlık Gerçekçilik", <https://t24.com.tr/k24/yazi/bir-filiz-var-di.1265>, 27.02.2020).

¹³ Orhan Kemal'in eserlerindeki genelindeki iyimser tavrı, onun okuyucuya umut aşılama konusunda hissettiği sorumlulukla ilgilidir: "Romanlarımdaki iyimserlik bana, halkımızı yakından, çok iyi tanımakta geliyor. Daha açıkçası ben halkın kendisi, bir parçasıyım. Onun için yakından görüyör, biliyorum ki en kötü insanın bile iyi bir yanı var. Daha açıkçası, en kötü insanı içinde yaşadığı toplum yaratıyor, onun için bizim bulunduğumuz toplumun değil, dünyanın gelecekte düzene gireceğine, düzenli toplum insanların da daha çok mutlu olacağına inanıyorum." (Ortam Dergisi, 1.1.1965'ten alıntılan Asım Bezirci (2006). *Orhan Kemal, Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*, 3. Bs. Evrensel Basın Yayın, s. 56).

Renkler, renkler, renkler... Yeşiller, pembeler, morlar, sarılar... ama daha çok turuncular uçuşuyor." (s. 246).

Dil konusunda da çeşitli düşüncelere sahip olan Romancı, yeni, "arı duru" (s. 245) kelimeler bulmak için çabalaması gerektiği fikrindedir. Ancak bunun da bir tehlikesi vardır. Şöyle ki; "... Gazetelerden pek çoğuyla kitapçılar, hatta okuyuculardan çoğu yadırgar, böyle "Ataç"çatıcılara para vermez, okumaktan" (s.245) kaçınabilir. Ancak ona göre bir romancı "... Dil'de, düşün'de, aşk'ta" (s. 246) da savaşı göze alabilmelidir.

Romancı'nın tespitlerinden biri de, bir kısım romancının yazdıkları sayesinde servet sahibi olurken, bir kısmının yoksulluk içinde yaşamak zorunda kalmasıdır. Kendisi de yazdıkları ile kendisini ve ailesini geçindirmekte güçlük çeken Romancı, romanlarının gazetelerde tefrika edilmesini düşlerken, romanlarından filmler yapılmasının olası sonuçlarını da hesap etmektedir. Bir romanı filmcilerin istediği şekilde kurgulamak, eseri zayıflatarak, romanı "önüne gelenin yerdığı", "sulu bir film" (s. 243) haline getirecektir. Bu ise onun kabullenebileceği bir iş değildir¹⁴.

Genç kıza ilgili duygularını tahlil ederken, aralarındaki yaş farkından dolayı da zaman zaman kendisini sorgulayan Romancı, bu noktada seksen yaşında iken on dört yaşındaki bir kıza âşık olan Victor Hugo'yu düşünmekten kendini alamaz.

Emeğin Temsilcisi "Mavi Tulumlu İşçi"/"Dokumacı"

Filiz'in işe girdiği sendikadaki işçi. "kasketi ensesine yıkılı, kasket altından fıskırmış, kapkara, kıvrır kıvrır saçları pamuk tozu içinde, mavi tulumlu" (s. 265) biridir. "ekmeğin okuldan önce geldiğini görerek"(s.271)¹⁵ çalışmaya başlayan bu genç adam, Filiz'in günlerdir elinden düşürmediği romanın ana karakterine benzeyen bu genç işçi, zekâsı, ciddiyeti ve geleceğe dair planları ile Filiz'in çevresindeki insanlardan farklıdır. "Mavi Hususili"nin saldırısından kendisini kurtarması, Filiz'in hep ihtiyaç duyduğu "güven" duygusunu da karşılamış olur. Kendisine karşı ne hissettiğini tam

¹⁴ Orhan Kemal, Türk sinema sanatı hakkında yaptığı yorumda şunları söylemektedir: "... sonra, sinemamız, yerli filmlerin yüzde doksanındaki Bayağı, hiçbir şey söylemeyen, mezarlık, eza, sela... göbek havası gibi, iş unsuru, dört dörtlük... öğelerinden uzak bir hava taşınmalı. Dünya sinemaçılığında çok staca kullanılmış, eskitilmiş, bizdeyse, bayağılaştırılıp, adiliğin daniskasına düşürülmüş dramatik, melo-dramatik kolay, ucuz hava olmamalı. Dram unsuru meydana getiren hava varsa bile -ki elbet olacaktır- insanı yadırgatıp, "Öf", "Böyle şey olur mu?", "Olmaz böyle şey..." derirtecek kertede değil. Dramatik hava, çiğnene çiğnene sakız edilmiş unsurlardan meydana getirilmemeli. Olayların akışı, gelişmesi, çözüme doğru gidişi, davranışlar hep hayatta olduğu gibi verilmelidir." (Nurer Uğurlu, *Orhan Kemal'in İkbâl Kahvesi*, 2. Bs. Örgün Yayınevi, İstanbul 2002, s. 354-355).

¹⁵ Romanda da yer alan bu ifade Fikret Otyam'ın "Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları" adlı eserinde de aynen kullanılmıştır. (Fikret Otyam, (2005). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*, İstanbul: Günizi Yayıncılık, s. 38) .

kestiremediği bu genç adamın, intihar teşebbüsünün ardından ziyarete gelmesi, Filiz'in bundan sonraki yaşamında olumlu gelişmeler yaşanacağına işaret eder.

Romanın Çarpıcı Konularından Biri: Şiddet, "Her Yerde..."

Romanda öne çıkan toplumsal problemlerin başında şiddet görülmektedir. Filiz küçük yaşından itibaren babasından dayak yemektedir. Bunun yanında küçük kız çocuklarına yönelik cinsel tacizlerden de kendisini kurtaramamıştır. Kadın, sokakta, otobüste, iş yerinde sürekli cinsel tacize açık haldedir. Esnafından patronuna neredeyse tüm erkekler –Romancı ve Dokumacı hariç- kadınlardan ve küçük kız çocuklarından istifade etmenin yolunu arayan birer tehlikedir. İş bıraktığı gün sokaklarda dolaşırken, kendisini bir anda sinemacı olduğunu söyleyen genç bir adamın aracında bulan Filiz, gittikleri ofiste uğradığı tacizin üstüne bir de dayak yer. Her fırsatta "o biçim kızlardan" olmadığını söyleyen genç kız haminesine gitmeye çalışırken adres sorduğu yaşlı adamın sözleri ile bu büyük şehrin bir başka yüzüyle tanışmış olur. Yaşlı adam, sinema sektörünün arka yüzünü, film artisti yapılacakları vaadiyle kandırılarak tuzağa düşürülen genç kızların başlarına gelenleri kendi kızından verdiği örnekle dile getirir. Burada bir parantez açarak şunu da belirtmeliyiz ki, sinema filmlerinin gençler üzerindeki etkisi de romanda dikkat çekilen bir husustur. Gençler saçları, giyim biçimleriyle filmlerde gördükleri karakterleri taklit etmektedir. Filiz de izlediği filmdeki "Fani" gibi, bir gemiye binip uzak ülkelere gitme hayalleri kurmaktadır.

Romanda karşılaştığımız şiddet örneklerinden biri de hayvanlara yönelik şiddettir. Filiz'in çocukluğunda Cin Ali lakaplı çocuğun bir yavru köpeği denizde boğması, günlerce aklından çıkmamıştır.

Zaman

Romanda zaman 1960 İhtilali sonrasıdır. Asker yönetime el koymuş, iktidarı destekleyenler sessizliğe bürünmüştür. Bunlardan biri de Filiz'in babasıdır. Eski Vatan Cephesi¹⁶ üyesi olan yaşlı adam, maddi olarak çöküntüye uğramış, işsiz kalmıştır. Evin içinde dahi konuşmaktan korkmakta, eski Vatan Cephesi arkadaşlarından ekonomik durumunu muhafaza edenleri şaşkınlıkla gözlemlemektedir. Filiz'in patronu Maşa da zamanında iktidar partisini desteklemiş, şimdi de fikirlerini gizlemek zorunda kalmıştır. Öte yandan Filiz'in işe girdiği sendikada çalışanlar, Yassıada'da devam eden

¹⁶ Vatan Cephesi, Adnan Menderes'in başkanlığındaki Demokrat Parti'nin il, ilçe teşkilatları ile gençlik kollarının birleştirildiği oluşumun adıdır. Ne var ki "... Vatan Cephesine katılanların listesinin her gün düzenli olarak devlet radyosundan ilan edilmesiydi. Haber saatlerinde okunan bu uzun listeler, halk üzerinde kötü etki yaratarak büyük bir tepki" görmesine sebep olmuştur. <https://tarihbilgi.org/vatan-cephesi-nedir/>, 23.05.2020.

mahkemeleri radyodan dinlemekte, iktidarın işlediği iddia edilen suçları yorumlamaktadır.

Eserde Filiz ve kardeşi Nur'un giyim kuşam heveslerinden dönemin modası hakkında da ipuçları verilmektedir. Çaçı¹⁷ karyoka modeli ayakkabılar, kloş etekler genç kızların sahip olmak istedikleri giyim kuşam unsurlarıdır.

Mekân

Filiz ve ailesi İstanbul'un yoksul semtlerinden birinde yaşamaktadır. Necla'ya göre Filiz, "kenar mahalle kızı"dır (s. 123). Filiz ve ailesi apartmanda gayri Müslim komşularla bir arada yaşamaktadırlar. Mahmutpaşa, ekonomik durumu pek de iyi olmayan insanlara hitap eden dükkânları ile ünlüdür. Filiz haftalığını aldıktan sonra kardeşi Nur'la birlikte buradan kendilerine giysiler alır. Oysa maddi durumu daha iyi olanlar Krokodil mağazasından alışveriş yapmaktadır.

O dönemlerde dahi kozmopolit bir şehir olan İstanbul'un arka sokakları genç kızlar için tehlikelerle doludur. Filiz'in işten ayrıldığı gün dolaştığı yerler, özellikle de Beyoğlu'nun arka sokakları, adeta birer tuzaktır. Genç kızın filmcilerden kaçarken adres sorduğu yaşlı adam ona; "...Beni dinle yavrum, Aksaray'ına git, bir daha da buralara çıkma. Sana baba nasihati. Benim de bir kızım vardı, sen akran. Film, rol diye kandırdı itin biri, şimdi nerede olduğunu Allah bilir. Sakın kızım, sakın kendini buralardan!" (s. 210) diye nasihat eder. Genç kızlar için tehlikeli yerler arasında Tarabya ve Boğaz da bulunmaktadır. Necla "mavi hususili" patronuyla hafta sonları Boğaz'daki otellere gitmektedir.

Sonuç

İlk basımı 1965 yılında gerçekleştirilen *Bir Filiz Vardı* adlı roman, Orhan Kemal'in diğer romanlarında görüldüğü gibi yoksul insanların yaşam karşısında verdikleri mücadeleleri konu edinir. Romanda Filiz'in hayalperest, havai kişiliğinden sıyrılarak emekçi, kendisini yetiştirmeye odaklı, bilinçli bir bireye dönüşünü görürüz. Varlıktan yokluğa düşmüş bir aile içinde işsiz bir baba, evin hemen bütün yükünü çeken bir anne ve eğitimini yarıda bırakmış iki genç kız ile küçük bir kız çocuğundan oluşan aile, maddi imkânsızlıkların doğurduğu huzursuzluğu derinden yaşar. Filiz gibi yoksul ailelerin kızlarını tuzığa düşürmeye çalışan patronlar, yine yoksul müşterilerini

¹⁷ "bir zaman moda olan bir kadın pabucu modeli" AndreasTietze'nin Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lugatı (Cilt 1, İstanbul 2002, Simurg Yayınları)'ndan alıntılan. Murat Özşahin, "Çaçı" Sözü Üzerine", *Türkbilgi*, 2013/26: 51-62., s.52, <http://www.turkbilig.com/pdf/201326-211.pdf>, 23.05.2020.

kullanmaya kalkışan esnaf, kızları film artisti yapacakları yalanıyla kandıran sinema çalışanları vb. büyük kentin tehlikelerinden bazılarıdır.

Hayaller dünyasında yaşayan Filiz'in olgunlaşma sürecine girmesinde etkili olan Romancı ve Dokumacı karakterleri genç kızın kötü niyetli insanların elinde ziyan olmasının önüne geçerler. Özellikle Dokumacı, Filiz'in ciddi ve kendisini geliştiren bir "emekçi" olması konusunda ihtiyacı olan desteği sağlar. "Mavi Hususi"lilerin yarattığı tehlikelerden kaçan genç kız, aradığı güvenli ortamını "mavi tulumlu"ların yanında bulmuştur. Böylece roman kişilerinin çoğunluğu olumsuz örneklerden seçilmiş olsa da, Filiz'in doğru yönde ilerlemesini sağlayanlar bu az sayıdaki dürüst, namuslu, emekçi kişiler olmuştur.

Toplumcu gerçekçi bir anlayışla kaleme alınan eserde, kişiler ait oldukları toplumsal sınıfa uygun olarak konuşturulurlar. Yazar, sokaktaki insanı olduğu gibi yansıtabilmek için eserde küfür ve argo sözcüklere fazlaca yer vermiştir. Ayrıca şahısların genellikle temsil ettikleri kişilik özelliklerine göre kullanılan lakaplarla anılması da günlük hayatı yansıtmaya bakımından dikkate değer bir başka husustur. Böylece insanların "kim" değil, "nasıl bir insan" olduğunun daha önemli olduğu vurgusu hissedilmektedir.

Kaynakça

- Bezirci, Asım (2006). *Orhan Kemal, Yaşamı, Sanatı, Eserleri, Anıları*, 3. Basım, Evrensel Basın Yayın.
- Eliuz, Ülkü (2006). "Orhan Kemal Romanlarında Kadının Nesne Olarak Kullanımı: Cinsel Taciz" (Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 3 Sayı: 13 Yıl: 2010, s.. 96- 103.)
http://www.sosyalarastirmalar.com/cilt3/sayi13kadinsayisipdf/eliuz_ulku.pdf, 23.05.2020.
- Çetışli, İsmail (2001). *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, 4. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınevi.
- Kemal, Orhan (2017). *Bir Filiz Vardı*, 12. Baskı. İstanbul: Everest Yayınları.
- Narlı, Mehmet (2002). Orhan Kemal'in Romanları Üzerine Bir İnceleme. Ankara: T.T. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Otyam, Fikret (2005). *Arkadaşım Orhan Kemal ve Mektupları*. İstanbul: Günizi Yayıncılık.
- Özşahin, Murat (2013). "Çaça" Sözü Üzerine", *Türkbilig*, 2013/26: 51-62.
<http://www.turkbilig.com/pdf/201326-211.pdf>, 23.05.2020.
- Soyşekerci, Hülya; "Bir Filiz Vardı Romanında Filizlenen Aydınlik Gerçekçilik", (<https://t24.com.tr/k24/yazi/bir-filiz-var-di,1265>, 27.02.2020).
- Uğurlu, Nurer (2002). *Orhan Kemal'in İkbâl Kahvesi*, 2. Basım. İstanbul: Örgün Yayınevi.
- "15-16-17 Yaş Gelişimi ve Psikolojisi", <https://www.fenomenpsikoloji.com/15-16-17-yas-gelisimi-ve-psikolojisi> 23.05.2020.
- "Vatan Cephesi Nedir?", <https://tarihbilgi.org/vatan-cephesi-nedir>, 23.05.2020.